

Gerőcs Péter
Győztesek köztársasága

Kalligram Kiadó
 Pozsony, 2015

Mizsur Dániel

ISMERŐS LÁTLELET

Első, *A betegség háza* című regénye után Gerőcs Péter egészen más témához és elbeszélői technikához nyúl. A grafomán mizantróp magába szippantó feljegyzéseit követően most egy narcisztikus figura alakulástörténetét követhetjük nyomon. A *Győztesek köztársasága* a legutolsó tanúvallomáson is túl voltaképpen lezáratlannak minősíthető krimi, amely szintén nem kecsegtet semmi jóval.

Míg *A betegség házában* nem tudtunk szabadulni az önelbeszélő szugesztív szólamától, addig legújabb regényében a főhős, Vincze Sámuel életéhez csak anyja, szerelme és munkatársai elbeszélése révén férhetünk hozzá. A különböző nézőpontok szükségszerűen különböző igazságokat hordoznak, már csak azért is, mert a hét személytől származó tanúelbeszélések kronológiai sorrendet is mutatnak. Így nemcsak a változó nézőpont lesz az, ami megakadályozza Vincze Sámuel személyiségének megértését, hanem az idő és a benne foglalt folyamatos változás-alakulás is. A megértés viszonylagosságát jól példázza, hogy több elbeszélő is kijelenti: bizonyosan ő ismerte legjobban a főhőst, mígnem a rá következő szövegrészek egyes állításai kétségbe vonják ezen kijelentések érvényességét. Az elbeszélői nyelvezetek hitelesen vonatkoznak alanyukra, ezen keresztül pedig Vincze Sámuellel való kapcsolatukra, megteremtve a regény különbözőségében is egységes nyelvét. Ebből az egységből talán csak a titkárnő, Andrea modoros, a beszédhelyzetet túlbiztosító meg-

szólalása lóg ki, de ez sem nyelvi minőségében és hitelességében, hanem információs többlettartalma felől nézve aránytalanul hosszú terjedelme miatt.

Vincze Sámuel hangsúlyozottan *alakulás*- és nem fejlődéstörténete – anyja visszaemlékezésén keresztül – gyermekkorától indul, amely elbeszélés egy nyomozó kérdéseire válaszként érkező múltbeszélés. Ez a természeténél fogva kérdés-válasz felépítésű, de dialogikusnak mégsem nevezhető alaphelyzet határozza meg a regényszöveg egészét, hiszen a kihallgatás szövegjegyzeteinek fókuszában egyazon alak áll, a szituáció pedig már magában foglalja a bűntény minden regényrészletre kiterjedő árnyékát-gyanúját, mindvégig fenntartva az olvasó főhős iránti határozott gyanakvását. Vincze Sámuel kamaszkorától fogva furcsa, különc, koravén személyiség, aki igen hamar a honi színházi szcena prominens és meghatározó alakjává női ki magát: a jelentős színházi múlttal rendelkező rendező, Pusztai által létrehozott alapítvány ügyvezetője, kreatív menedzsere, számos szimultán futó hazai és európai művészeti-társadalmi projekt felelőse és koordinátora. Élete az elbeszélés kezdetétől fogva kaotikus, titkokkal teli: egyik nap a regnáló kormány ellen szervez tüntetést, másik nap politikai balettpertormanszt Bukarest főterén. Igazi kultúrforradalmár, már ami a habitusát illeti, hiszen jelentékeny hatást nincs módja és eszköze elérni. Viszont nem is ez az elbeszélések fő kérdése, igaz, a tanúként beidézett szereplők mindegyike azt az érzést erősíti bennünk, hogy minél több minden kerül felszínre, annál több minden marad homályban Vincze Sámuel életét illetően. Alakja így – hangsúlyozottan az elbeszélésekből kibomlóan – egydimenziós, mindenki *egy*ként látja, miközben – eltűnéséhez hasonlóan – feltáratlanok maradnak személyiségének és tetteinek igazi mozgatórugói, és ez nem a regényíró teljesítményének kritikája, hanem jelen esetben szükségszerű velejárója a karakter hiteles ábrázolásának.

Az elbeszélések beszédhelyzetét Vincze Sámuel kibontakozó alakja támasztja alá. A sokat tapasztalt, ám talán már kiegészített Pusztai például így vélekedik Samuról: „Ő életem legnagyobb csalódása” (44), közeli munkatársa pedig hazudozásra hajlamos személyiségként írja le. Gerőcs hitelesen teremt meg a megbízhatatlan, ellenszenves és narcisztikus figurát, aki iránt egy másodpercre sem ébred rokonszenv vagy elismerés, sem az olvasói, sem az elbeszélői megítélésben, hiszen közvetve vagy közvetlenül, de mindegyik tanú-elbeszélő voltaképpen elszenvedője Samu személyiségének. Nem véletlen, hogy aki közelebb kerül hozzá, általában mind kórházban végzi. Érdeklí az emberi szenvedés – főként

a tömeges emberi szenvedés – és a halál, de együttérzése és érdeklődése nem igazságérzetből fakad, hanem a humánus mellőző pusztá amorális kíváncsiságból.

Forradalmi elképzelései közül legfontosabb a tökéletes állam megalapításának eszméje, amely célja és mércéje szerint nem kevesebb, mint az egész emberi nem általános boldogságának megvalósítása. Ez a művészeti-politikai program voltaképpen az emberiség újjáépítését jelenti, egy radikálisan új világ megteremtését, amely szépen lassan egy válogatott lakosságú, öfenntartó mikroközösségből nőné ki magát és lépne a globalizálódás útjára: „Képzeltetek csak el egy magyarországi félreeső kis falut, amit mi építünk. Castingolunk embereket. Fiatal párokat, gyerekes, vagy gyerektelen családokat. Fölállítjuk tehát a szempontokat, hogy mik egy mikro-társadalom fundamentumai; építész, filozófus, kultúra-csináló, matematikus, tanár, térképész, ésatöbbi. [...] Ne feledjük el, hogy kik lennének itt! A legjobbak. Ebből értelemszerűen következik az is, hogy hihetetlen termelékeny lenne a mi kis köztársaságunk. [...] Gondoljunk csak bele! Nem a véletlenszerűségek és a betegségek fogják megszabni az emberi populációt, hanem az emberi döntések. Nem a nélkülözésből fakadó kényszerek szabályoznak, hanem a tiszta emberi szellem. Megszűnik a túlnépesedés, visszaesik a hazugság, a lopás, a bűnözés, a kultúra ettől fogva mást fog jelenteni, mint a Földön korábban bármikor” (63).

Ezt a homályos és naiv elképzelést „a győztesek köztársaságáról” – annak ellenére, hogy Vincze Samu éppen a gyakorlati megvalósítása mellett ágál – már csak megvalósulásának időbeli távlatai miatt is utópiának kell neveznünk. Dédelgetett programját politika és művészet kontaminációjaként értelmezi, amelynek során végre lehetőség nyílna „az édenkert kerítését újra körberakni, és az arra érdemes telepésekkel a boldogság reális, kézzel fogható fizikai valóságát meghonosítani” (155). Forradalmi törekvéseit szerény bevallása szerint Nobel-díjjal méltányolná, és saját szerepét álságosan eljelentéktelenítve egyszerű médiumként jelöli ki, aki vagy amely az „emberiség felülemelkedésének új lehetőségéről” (154) ad számot: „Én Vincze Sámuel vagyok, aki a pokolban készül elültetni az édenkert magvait” (151).

Adott tehát egy művészeti-társadalmi-politikai vízió, amely azonban nem marad megvalósítatlan, mosolygást keltő elméletként az alapítvány irodájának valamely eldugott szekrényfiókjában. Közvetetten, de éppen ez a tény hozza létre a regény szövegtestét, hiszen az utolsó megszólaló elbeszélés a győztesek köztársaságának *in concreto* megvalósulásáról ad

számot. Ebből értjük meg, miért is a kihallgatás a regényben megszólalók beszédhelyzete, hiszen Vincze Sámuel rejtélyes körülmények között eltűnik, nem tudni, életben van-e egyáltalán. Már maga a „castingolás” folyamata is gyanút keltő: titkosszolgálati-karhatalmi módszereket idézve monitorozzák a kiválasztott személyiségek publikus és magánéletét egyaránt; az új kezdetet általában kiégett, elvált vagy testi fogyatékossgal élő értelmiségiek jelentenek, akiknek nem is oly nagy áldozat elhagyni zátonyra futott életüket. Maga a telep sem hordozza magában egy boldogabb élet lehetőségét, infrastrukturálisan elmara-dott táborról lévén szó, amely kerítéssel van körbevéve, természetesen a szomszédos Szlovákiából átkészülő farkasokkal szembeni védelem eszközeként.

Ideológia és valóság, elmélet és gyakorlat köszönő viszonyban sem állnak egymással: az ellátás akadozik, a boldogabb, önfenntartó élet alapjainak lerakása még meg sem kezdődik igazán, mielőtt a vállalkozás teljes kudarcba fullad. De a hangsúly talán nem is a bukott projekten van, hanem azokon a reakciókon és magatartásmintákon, amelyeket a program rövid idejű, de annál zsarnokibb és karhatalmibb működés-módja tár elénk. A telepet nem lehet elhagyni, az e szabály ellen felszólalókat (kevesen vannak) hamis retorikával próbálják eljelentékteleníteni és illegitimé tenni. A növények ültetéséről a Rákosi-korszak hangulatát idéző propagandafilm készül – érdekes és rémisztő, hogy mindez egyetlen „lakónak”, a regényben utolsóként megszólalónak tűnik fel csupán: „Ti nem furcsálljátok, hogy egy társadalmi modellhez magasan képzett embereket válogatnak össze? Nem emlékeztet ez titeket valamire? Nem furcsa, hogy be vagyunk zárva? Hogy nincs szabad kijárás? Vagy az, hogy nem lehet ellentétes platformra helyezkedni? Nem furcsa nektek ez a film, amit az előbb levetítettek? Bennetek ez semmilyen emlékképet nem idéz meg? Ne haragudjatok, nem akarok bántani titeket, de nekem a hallgatásotok, a beletörődésetek is iszonyú és félelmetes” (251).

A program beletörődőket, megalkuvókat (András) és ellenállókat szül, mintegy kialakítva a karhatalmi szervezet felépítését. Mindez alig pár kilométerre Recsktől. A regény mégsem negatív utópia, értünk egyet a fülszöveget író Tóth Krisztinával, hiszen nem a projekt bukása a szöveg legfőbb jelentése, hanem a figurák széttartó és lelepleződő élete – nemcsak a telep kerítésén belül, hanem a ma Magyarországon. A *Győztesek köztársasága* tehát széles körű kritika. Kritikája a telep munkatáborra emlékeztető módszereinek és terminusainak („közmunka”, „munkabrigád” – tegyük hozzá, nem csak a telepről hangzanak ismerősnek ezek

a szavak), ugyanakkor a telepen kívüli politikai-társadalmi közegek is, amely lehetőséget adott egy ilyen vízió konkrét megvalósítására. Így a regény kritikája nemcsak a győztesek köztársaságát vagy Vincze Sámuel érinti, hanem a kórházba jutottakat, a kiégett rendezőt, az öngyilkost, a honi színházi világot egyaránt. A győztesek köztársasága néven futó projekt csak szimbóluma annak a hangsúlyozottan értelmiségi réteg kudarcának, amely egyfelől részt vesz a projekt gyakorlati kivitelezésében, másfelől amely előzetesen bemutatásra kerül Vincze Sámuel körül. És kudarca természetesen magának Vincze Sámuelnek. A *Győztesek köztársasága*, immáron mint kötet cím, így vonatkozik egy társadalmi rétegre és annak életére-közegére (egy egész országra), természetesen az irónia révén megvonva tőlük a méltányosság és a megértés bármiféle – szerzői és olvasói – szándékát és lehetőségét. A fikció ugyan fikció marad, de mindez talán túl ismerős: demokráciánk tapasztalata, a „győztesek” „köztársaságának” láttelepe.

Dobás Kata

SZABADON

Bár léteznek magyar sikerkönyvek, mégsem túlságosan gyakori eset, hogy a kultikus beállítódást és nyelvhasználatot egy könyv megjelenésével szinte egy időben érhetjük tetten. A kultusz, bár kétségkívül van pejoratív konnotációja, jelen kritikában nem negatív előjelű, hanem